

ΠΡΩΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΚΑΒΒΑΔΙΑ (1895- 1909)

Ο νέος χαρακτήρας της Εταιρείας.

Με τη ριζική μεταβολή που συντελέστηκε το 1894 η Εταιρεία μπαίνει σε νέα περίοδο της δράσης της. Ο οργανισμός είναι νέος και εντελώς διαφορετικός από εκείνον του 1862, το Συμβούλιο νέο, ο πρόεδρος και κυρίως ο γραμματεύς έχουν τελείως αντίθετη νοοτροπία. Αν ο Στ. Κουμανούδης ήταν ο τελευταίος εκπρόσωπος του καθυστερημένου διαφωτισμού στην Ελλάδα, ο Π. Καββαδίας είναι ο κατ' εξοχήν εκπρόσωπος του τεχνοκρατικού πνεύματος. Τούτο είναι φανερό στο έργο που άφησαν και στον τρόπο δράσης τους. Η μεταβολή που έγινε τόσο απότομα θα επερχόταν οπωσδήποτε το 1899, έτος θανάτου του Κουμανούδη. Ο τρόπος όμως κατά τον οποίο συντελέστηκε η αλλαγή ήταν αποτέλεσμα της ύπαρξης ενός άλλου πνεύματος που ζημίωσε την Εταιρεία και της έδωσε κατεύθυνση λανθασμένη. Η ανάμειξη εξ άλλου της βασιλικής οικογένειας στη διοίκησή της είχε ως φυσική κατάληξη τα γεγονότα του 1909. Πάντα υπήρχαν αντιρρήσεις για τον τρόπο διοίκησης του Καββαδία, η επανάσταση στο Γουδί όμως έδωσε την ευκαιρία να εκδηλωθούν βίαια. Αν οι αποφάσεις που έλαβαν τότε οι απολυτρωμένοι από την τυραννία του Καββαδία έφοροι για την Εταιρεία και την Αρχαιολογική Υπηρεσία ήταν οι δέουσες, τούτο είναι άλλη ιστορία.

Οι ανασκαφές.

Αθήναι.

Κατά την περίοδο τούτη οι ανασκαφές συνεχίζονται με την ένταση της προηγούμενης. Στην Αθήνα συνεχίστηκε και ολοκληρώθηκε από τον Κ. Μυλωνά η ανασκαφή της στοάς του Αττάλου (1895- 1902), που είχε αρχίσει από τον Στ. Κουμανούδη το 1859. Μεγάλης έκτασης ανασκαφή στη Β. κλιτύ της Ακροπόλεως διεξήγαγε ο Π. Καββαδίας από το 1896 ως το 1909 με ενδιάμεσες διακοπές. Τις ανασκαφικές και αναστηλωτικές εργασίες που είχαν γίνει στο Ολυμπείο το 1861 και 1885 συνέχισε ο αντιπρόεδρος της Εταιρείας Γ. Νικολαΐδης από το 1897 ως το έτος του θανάτου του, το 1907, με κάποιες διακοπές. Το 1897 διεξήγαγε ανασκαφή ο Α. Σκιάς κοντά στο Ολυμπείο, στην αριστερή όχθη του Ιλισού, για να βρει τα λείψανα του ναού της Αρτέμιδος Αγροτέρας. Την ανασκαφή του Κεραμεικού συνέχισε ο Β. Στάης το 1896 ερευνώντας ένα τύμβο κοντά στην Αγία Τριάδα. Το 1909 ανατέθηκε στον Α. Σκιά νέα ανασκαφή του νεκροταφείου σε συνεργασία με τον Α. Brückner. Με τις νέες έρευνες η νεκρόπολη άρχισε να παίρνει την πραγματική της μορφή. Ανασκαφή στον έξω Κεραμεικό έκανε το 1896 και 1897 ο Αντ. Οικονόμου. Μικρότερες ανασκαφικές εργασίες έγιναν από τον Γ. Σωτηριάδη στο Ασκληπιείο, το Διονυσιακό θέατρο και στο Ωδείο Ηρώδου.

Γραφειοκρατικές διαδικασίες σχετικές με την απαλλοτρίωση του χώρου της αρχαίας Αγοράς επέτρεψαν την έναρξη της μεγάλης αυτής ανασκαφής - που συνεχίστηκε αργότερα από την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών - , μόλις το 1907, με διευθυντή τον Π. Καββαδία και βοηθό του τον Γ. Οικονόμο, ο οποίος είχε προσληφθεί γι' αυτήν ακριβώς την εργασία. Παλαιότερα η Εταιρεία είχε ερευνήσει στον χώρο της Αγοράς το οικόπεδο της οικίας Ψωμά, τη στοά του Αττάλου και τη λεγόμενη στοά των Γιγάντων.

Αττική.

Στον Πειραιά ο Ι. Δραγάσης ερεύνησε το 1897 το *Σηράγγειον* στην ανατολική πλευρά του λόφου της Μουνιχίας και τη λεγόμενη *σπηλιά της Αρετούσας* στη δυτική πλευρά του λόφου, και δύο χρόνια αργότερα με τη συνεργασία του νομομηχανικού Ηλ. Αγγελόπουλου τους νεωσοίκους στα λιμάνια της Ζέας και της Μουνιχίας.

Το 1896 ο Β. Στάης ανέσκαψε μερικώς ένα τύμβο στο Μαρούσι. Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1908 και 1909, έρευνα του ίδιου στο Μοσχάτο έφερε στο φως τη βάση του αναγλύφου του Εχέλου και της Βασίλης και άλλα αρχαία.

Η μεγάλη ανασκαφή της Ελευσίνας, η οποία από το 1882 έως το 1894 διεξαγόταν από τον Δ. Φίλιο, συνεχίστηκε κατά τα έτη 1895/ 98 και 1902 από τον Α. Σκιά. Μακρότατη ήταν επίσης η ανασκαφή του Σουνίου από τον Στάη από το 1897 έως το 1909, με την οποία σαφηνίστηκε η μορφή του ιερού του Ποσειδώνος που αποδόθηκε στον αληθινό του κύριο (παλαιότερα πίστευαν πως λατρευόταν σ' αυτό η Αθηνά) και βρέθηκε το ιερό της Αθηνάς με τους δύο μικρούς ναούς της θεάς.

Η ανασκαφή του Αμφιαρείου, που είχε αρχίσει το 1884, συνεχίστηκε από τον Β. Λεονάρδο με μεγάλες διακοπές έως το 1909. Αποκαλύφθηκαν τα κτίρια της αριστερής όχθης και οικήματα της δεξιάς.

Εξαιρετικά δύσκολη από κάθε άποψη ήταν η ανασκαφή του άντρου του Πανός στην Πάρνηθα που έγινε το 1900 και 1901 από τον Σκιά. Τα ευρήματα, πολλά και σημαντικά, δίνουν ενδιαφέρουσα εικόνα της λατρείας του Πανός στην Αττική.

Πελοπόννησος.

Στις Μυκήνες ο Χρήστος Τσουντας διεξήγαγε ανασκαφές επί ένδεκα περιόδους από το 1895 έως το 1909 με σημαντικά ευρήματα, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζει το έγχρωμο γυναικείο κεφάλι από ασβεστοκονίαμα. Άτυχος ήταν ο Θεμ. Σοφούλης κατά την ανασκαφή της Μεσσήνης το 1895, όπου βρήκε σημαντικά κτίρια και πολλές επιγραφές, γιατί αρρώστησε βαριά και άργησε πολύ να αναλάβει. Ίσως η αρρώστια του αυτή, που τον ανάγκασε να επιστρέψει στη Σάμο, να επηρέασε τη σταδιοδρομία του. Το 1909 συνέχισε την ανασκαφή στη Μεσσήνη ο Γ. Οικονόμος. Την ανασκαφή της Λυκόσουρας είχε αρχίσει η Γενική Εφορεία το 1889 με τον Β. Λεονάρδο, ο οποίος τη συνέχισε το 1895 για λογαριασμό της Εταιρείας. Το 1897 και 1898 τη συνέχισε ο Κ. Κοντόπουλος και το 1903, 1906 και 1907 ο Κ. Κουρουγιώτης.

Στη Σπάρτη συνεχίζοντας την έρευνα του L. Ross του 1833/34 διενήργησε ανασκαφή το 1900 στο Μενελάιο ο Π. Καστριώτης. Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1909, ερεύνησε την περιοχή της Σπάρτης ο Κ. Ρωμαίος.

Μεγάλο γεγονός αρχαιολογικό και δημοσιογραφικό αποτέλεσε το 1900 η ανέλκυση αγαλμάτων και άλλων αρχαίων από τον βυθό των Αντικυθήρων, τυχαίο εύρημα Συμαίων δυτών, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζουν ο χάλκινος έφηβος των Αντικυθήρων και η χάλκινη κεφαλή φιλοσόφου. Αξιόλογα χάλκινα ειδώλια βρέθηκαν κοντά στο χωριό Μπέρεκλα της Ανδρίτσαινας, όπου ο Κ. Κουρουγιώτης ερεύνησε το 1902 ιερό του Νομίου Διός. Ο ίδιος συνέχισε το 1903/ 4 και 1909 τις έρευνες που είχε αρχίσει ο Κοντόπουλος στο Λύκαιο της Αρκαδίας. Άλλη σημαντική ανασκαφή ήταν της Επιδαύρου από τον Π. Καββαδία, ο οποίος χωρίς καθόλου διακοπή, από το 1895 έως το 1909 ερεύνησε το στάδιο, το γυμνάσιο, βαλανείο και το ιερό του Απόλλωνος Μαλεάτα.

Τοπογραφικές και ανασκαφικές έρευνες στην περιοχή της Μεγαλοπόλεως έκανε ο Κλων Στέφανος το 1907. Την ίδια χρονιά ερεύνησε ο Κ. Ρωμαίος στο Μαυρίκι της Τεγέας ερείπια πρόστυλου ναού, στην Αρβανιτοκερασιά ιερό της Δήμητρος και στο χωριό Ιμβραήμ Εφένδη πολυάνδριο. Δύο χρόνια αργότερα συμπλήρωσε την ανασκαφή του ναού της Αλέας Αθηνάς και ερεύνησε τον χώρο κοντά στον Άγιο Σώστη, τον οποίο είχε ανασκάψει παλαιότερα ο Π. Κουπιτώρης.

Στερεά.

Σειρά ανασκαφών με σημαντικά αποτελέσματα για τη μελέτη και τη γνώση της προϊστορικής και κλασικής Βοιωτίας και Φωκίδος έκανε ο Γ. Σωτηριάδης: το 1902 στη Χαιρώνεια για την αναζήτηση του τάφου των νεκρών Μακεδόνων της μάχης του 338 π.Χ., το 1904 στον Ορχομενό, Χαιρώνεια, Μάνεσι και Δραχμάνι της Ελάτειας, το 1907 στη Χαιρώνεια, στον Ορχομενό, στο Βρανέζι και στο Δίστομο, και το 1909 στη Χαιρώνεια και στο Δραχμάνι.

Η μεγάλη ανασκαφή του Θέρμου με τα τόσο σημαντικά αποτελέσματα άρχισε το 1897 από τον Γ. Σωτηριάδη, ο οποίος σε συνεχείς ανασκαφικές περιόδους έως το 1908 ερεύνησε όχι μόνο το μεγάλο αιτωλικό κέντρο αλλά και άλλους τόπους της Αιτωλίας.

Θεσσαλία.

Η πρώτη δεκαετία του 20ού αι. αποτελεί τη χρυσή εποχή της Θεσσαλίας από αρχαιολογική άποψη, με τις ανασκαφές και ανακαλύψεις του Χρ. Τσουντα και του Απ. Αρβανιτόπουλου, που χάραξαν τις κύριες γραμμές στην έρευνα και έβαλαν στερεές βάσεις για τη μελέτη του τόπου.

Το 1899 ο Χρ. Τσουντας ανέσκαψε στο χωριό Μαρμάριανη, ανατολικά της Λάρισας, πέντε θολωτούς μυκηναϊκούς τάφους, τον επόμενο χρόνο προμυκηναϊκούς και μυκηναϊκούς στον Βόλο. Το 1905 μυκηναϊκό θολωτό τάφο στον Βόλο ερεύνησε ο Κ. Κουρουγιώτης.

Θολωτό τάφο στο Διμήνι και τη νεολιθική ακρόπολη ανέσκαψε το 1901 ο Β. Στάης. Την ίδια χρονιά ο Χρ. Τσουντας άρχισε την ανασκαφή του Σέσκλου, την οποία εξακολούθησε και τελείωσε το 1902, και το 1903 συνέχισε και συμπλήρωσε την ανασκαφή της ακρόπολης στο Διμήνι. Τα αποτελέσματα των εκεί ερευνών του διατύπωσε λίγα χρόνια αργότερα στο θεμελιώδες έργο του για το Διμήνι και το Σέσκλο, που αποτελεί τη βάση της μελέτης του νεολιθικού πολιτισμού στην Ελλάδα.

Ακάματος και πληθωρικός ανασκαφέας υπήρξε ο Απ. Αρβανιτόπουλος, ο οποίος έκανε ανασκαφές σε πλήθος τόπων στη Θεσσαλία, το 1906 στις Παγασές, στις Μηλιές, στα Τρίκαλα, το 1907 στη Φάρσαλο, στις Φερές, στις Φθιώτιδες Θήβες, στην Πύρασο, στις Παγασές, το 1908 στην Ίτωνο, στις Φθιώτιδες Θήβες, στις Παγασές και το 1909 πάλι στις Παγασές, από όπου προέρχονται οι φημισμένες με ζωγραφικές παραστάσεις επιτύμβιες στήλες.

Νησιά.

Τον Χρ. Τσουντα διαδέχτηκε στην Ερέτρια ο Κ. Κουρουγιώτης, ο οποίος ανέσκαψε εκεί από το 1897 ως το 1900 συνεχώς νεκροταφεία της πόλης και τον ναό του Απόλλωνος Δαφνηφόρου, του οποίου την ανασκαφή συνέχισε το 1908. Έντονη ανασκαφική δραστηριότητα στην Εύβοια επέδειξε και ο Γ. Παπαβασιλείου, ο οποίος από το 1900 ως το 1909 ερεύνησε πλήθος τόπων του νησιού.

Ανασκαφές στην Πάρο, την Αντίπαρο και το Δεσποτικό έκανε ο Χρ. Τσουντας το 1897, στη Σίφνο και τη Σύρο το 1898, ερευνώντας τα λείψανα του κυκλαδικού πολιτισμού. Όμοια ήταν η επιδίωξη του Κλ. Στεφάνου, ο οποίος πραγματοποίησε σειρά ανασκαφών στη Νάξο από το 1903 ως το 1909.

Ανασκαφή στη Ρήνεια κατά το διάστημα 1898-1900 από τον έφορο Δ. Σταυρόπουλλο έφερε στο φως τα λείψανα των νεκρών και τα κτερίσματα, των οποίων είχε γίνει το 426/ 5 π.Χ. αποκομιδή από τη Δήλο, όπως είναι γνωστό από τον Θουκυδίδη.

Τα Σαμιακά.

Η αρχαιολογική σημασία της Σάμου ενωρίς τράβηξε την προσοχή των Γερμανών αρχαιολόγων, οι οποίοι με την υποστήριξη του αυτοκράτορα Γουλιέλμου προσπάθησαν να πάρουν από τη Σαμιακή Συνέλευση την άδεια να κάνουν ανασκαφές στο νησί και κυρίως στο Ηραίο. Με ενέργειες του Έλληνα προξένου στη Σάμο Ιω. Καλούτση, έπειτα από συνεννόηση με τον εκεί πρόεδρο της Συνελεύσεως και αρχηγό του κόμματος της αντιπολίτευσης Θεμ. Σοφούλη, η Εταιρεία ζήτησε τον Οκτώβριο του 1901 την άδεια από τη Σαμιακή Συνέλευση να κάνει ανασκαφές στο Ηραίο, η οποία και δόθηκε. Οι ανασκαφές άρχισαν τον Σεπτέμβριο του 1902 υπό τη διεύθυνση Π. Καββαδία - Θ. Σοφούλη και συνεχίστηκαν το 1903. Εξ αιτίας του νοσηρού κλίματος της περιοχής του Ηραίου ο άτυχος Σοφούλης αρρώστησε πάλι σοβαρά.

Η αναστήλωση των μνημείων της Ακροπόλεως.

Μέγα γεγονός για τα άμεσα αποτελέσματα και τις απώτερες δυσμενείς συνέπειες υπήρξε η μακρόχρονη αναστήλωση των μνημείων της Ακροπόλεως, που άρχισε το 1898 και τελείωσε το 1935. Η Εταιρεία ήταν για ένα διάστημα χρηματοδότης και

συντονιστής των εργασιών, γρήγορα όμως ανέλαβε όλη τη φροντίδα το Υπουργείο Παιδείας, και το μεγάλο αυτό έργο, το οποίο δικαίως κατακρίνεται, δεν πρέπει να αποδοθεί στην Εταιρεία, η οποία μετείχε μόνο λογιστικά. Η παρουσία του Καββαδία ως γραμματέως και ως γενικού εφόρου είχε μεγάλη σημασία για την επιστημονική κατεύθυνση που πήραν τα πράγματα.

Αφορμή για τη μεγάλη αυτή επιχείρηση έδωσε ο ισχυρός σεισμός του Απριλίου του 1894, ο οποίος προκάλεσε βλάβες στον οπισθόδομο του Παρθενώνος. Το Υπουργείο συνέστησε επιτροπές για τη μελέτη του θέματος, ζήτησε τη γνώμη διάσημων ειδικών, του Ιωσήφ Durm, του L. Magne και του F. C. Penrose και ενέκρινε τη χρηματοδότηση των εργασιών από την Εταιρεία. Τότε, το 1895, προσκολλάται στα έργα ο νομομηχανικός Ν. Μπαλάνος. Οι εργασίες άρχισαν το 1898 και ως το 1902 γίνεται η συντήρηση και αναστήλωση του θριγκού της κιονοστοιχίας της πρόστασης του οπισθόδομου και του θριγκού της δυτικής περίπτωσης του Παρθενώνος. Κάποιες αντιρρήσεις που εξέφρασε ο Καββαδίας ως γραμματέως κατά την πρόοδο του έργου αφορούν τη διαδικασία της εκτέλεσής του και όχι τη μέθοδο ή τη δεοντολογία.

Το Ερεχθείο είναι το δεύτερο μεγάλο μνημείο της Ακροπόλεως στο οποίο έγιναν ουσιαστικές επεμβάσεις και αναστηλώσεις κατά το διάστημα 1902- 1909, ενώ η αναστήλωση των Προπυλαίων άρχισε το 1909 και διήρκεσε ως το 1917. Αξίζει να μνημονευθεί πως ειδικά στην αναστήλωση του Παρθενώνος έγινε χρήσητσιμέντου σε φανερές ή αθέατες συμπληρώσεις. Το υλικό αυτό το έφερναν τότε σε βαρέλια από την Αγγλία.

Τα βυζαντινά μνημεία.

Η Εταιρεία των πρώτων δεκαετιών αγνοούσε τα βυζαντινά μνημεία, αρκετά μάλιστα είχαν καταδαφιστεί κατά την πρόοδο των ανασκαφών της, όπως η εκκλησία της Μεγάλης Παναγίας στη βιβλιοθήκη του Αδριανού. Ο πρώτος πρόεδρος Ιάκ. Ρίζος Νερουλός και ο πρώτος γραμματέως Αλέξ. Ρίζος Ραγκαβής πολλές φορές στους λόγους τους, κατά τις ετήσιες συνελεύσεις της Εταιρείας στον Παρθενώνα, είχαν καταφερθεί κατά των βυζαντινών, των μεσαιωνικών, φράγκικων, και των νεώτερων λειψάνων που σώζονταν στην Αθήνα, ακόμη δε και αυτός ο Κουμανούδης πίστευε πως η ιστορία μας μετά την πτώση του αρχαίου ελληνικού κόσμου άρχιζε από τον Ρήγα. Οι μελέτες και το έργο όμως του Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου και η νέα ιστορική τάση άλλαξαν τις αντιλήψεις για τα βυζαντινά μνημεία. Η πρώτη μέριμνα γι' αυτά προήλθε από το Υπουργείο Παιδείας, που κάλεσε το 1893 τον Ιταλό ψηφοθέτη Νονο να επισκευάσει τα ψηφιδωτά του τρούλου της εκκλησίας του Δαφνίου. Την εργασία αναλαμβάνει να συνεχίσει η Εταιρεία, η οποία προχωρεί σε σημαντικές αναστηλώσεις, που θα βαστήξουν ως το 1907. Την ίδια εποχή, το 1895, αποφασίζονται μικρής έκτασης εργασίες στον Μυστρά, που κρατούν ως το 1906. Τότε ανατίθεται η επίβλεψη εργασιών στον Αδ. Αδαμαντίου, ο οποίος επωφελείται από την παρουσία στον Μυστρά του Γάλλου βυζαντινολόγου Millet και ως το 1908 εκτελεί πολλές και σημαντικές εργασίες στερέωσης των εκκλησιών του Μυστρά. Το 1909 ως έφορος Βυζαντινών Αρχαιοτήτων διεξάγει εργασίες συντήρησης και στερέωσης σε εκκλησίες των Μετεώρων.

Αναστηλώσεις.

Η αύξηση των πόρων της Εταιρείας, η οποία δεν εξαρτάται από την πενιχρή συνδρομή των εταίρων, επιτρέπει και αναστηλώσεις μνημείων. Πρώτο έργο κατά την περίοδο τούτη είναι η αποκατάσταση του τύμβου του Μαραθώνος, ο οποίος είχε παραμορφωθεί από τις ανασκαφές της Γενικής Εφορείας του 1890/ 91. Στην Αθήνα στερεωτικές εργασίες έγιναν το 1899 και 1900 στο μνημείο του Φιλοπάππου.

Παλαιά επιδίωξη της Εταιρείας, από το 1839, η αναστήλωση και ανίδρυση του λέοντος της Χαιρωνείας - η οποία είχε μελετηθεί αρκετές φορές κατά το παρελθόν - πραγματοποιήθηκε στην περίοδο τούτη, το 1902- 1904, από τον γλύπτη Λάζ. Σώχο και τον μηχανικό Νικ. Μπαλάνο.

Μεγάλης έκτασης αναστήλωση έγινε και στον ναό του Επικουρίου Απόλλωνος στις Βάσσεις της Φιγαλείας παράλληλα με την ανασκαφή του ναού που διηύθυνε ο Καββαδίας από το 1902 ως το 1905. Το 1906 έγιναν στερεωτικές εργασίες στον ναό του Απόλλωνος στη Κόρινθο.

Ο Οργανισμός του 1894 και οι τροποποιήσεις του.

Με τον νέο οργανισμό το Συμβούλιο έγινε δωδεκαμελές (ήταν εννεαμελές το 1862 και το 1876 ενδεκαμελές), το αξίωμα του ταμία καταργήθηκε και τα καθήκοντά του ασκεί έμμισθος υπάλληλος. Η Εταιρεία έχει δικαίωμα πρόσληψης τριών εφόρων (ο ένας αρχιτέκτων) και απεριόριστου αριθμού φυλάκων, ιδρύει την Αρχαιολογική Σχολή και γενικώς καθορίζει λεπτολόγο τρόπο διοίκησης σύμφωνα με τις απόψεις του Π. Παπαναστασίου. Τον Ιανουάριο του 1895 με πρόταση του Π. Καββαδία ο οργανισμός τροποποιείται: η θητεία του Συμβουλίου από ετήσια γίνεται τριετής και αυτό εκλέγει από τα μέλη του τον αντιπρόεδρο και τον γραμματέα. Νέες σημαντικές τροποποιήσεις γίνονται τον Ιούλιο του 1895 και ακόμη σοβαρότερες την άνοιξη του 1896. Με τις τελευταίες το Συμβούλιο γίνεται δεκαπενταμελές και ο διάδοχος Κωνσταντίνος τακτικός πρόεδρος του. Έτσι ο πρόεδρος Δημ. Τσιβανόπουλος ονομάζεται πλέον αντιπρόεδρος, ο αντιπρόεδρος παίρνει το διακριτικό β΄ και ο Καββαδίας οχυρώνεται όχι πίσω από τους πολιτικούς αλλά από το απαραβίαστο βασιλικό πρόσωπο του διαδόχου. Με νέα τροποποίηση το φθινόπωρο του 1896 το Συμβούλιο γίνεται δεκαεπταμελές και στις αρχές του 1899 κωδικοποιούνται οι τροποποιήσεις. Νέες αλλαγές επήλθαν το 1907 και το 1909, οι τελευταίες για την προσαρμογή του οργανισμού στις διατάξεις του νόμου □°Δ□ Β΄ της 24 Οκτ. 1909.

Η Αρχαιολογική Σχολή.

Βραχύβια και ακαθόριστης χρησιμότητας υπήρξε η Αρχαιολογική Σχολή, η οποία ιδρύθηκε με διάταξη του Οργανισμού του 1894 και είχε μεγάλες ομοιότητες με τον Αρχαιολογικό Σύλλογο του Οργανισμού του 1848. Τα περισσότερα μέλη της ήταν μέλη του Συμβουλίου και ο ρόλος της εμφανίζεται, για πολύ μικρό διάστημα, καθαρά γνωμοδοτικός σε θέματα αγοράς αρχαίων, έκδοσης μελετών και νέων δημοσιευμάτων της Εταιρείας. Το Συμβούλιο δεν έδινε καμιά σημασία στην ύπαρξή της και τούτο αποδεικνύεται από το αθόρυβο σβήσιμό της.

Το μέγαρο της Εταιρείας.

Από τις πρώτες πράξεις του νέου Συμβουλίου κατά το 1895 υπήρξε η ενοικίαση γραφείων, γιατί τα παλαιά, στα υπόγεια της Ακαδημίας κρίθηκε ότι δεν επαρκούσαν. Νοικιάστηκε μέρος της οικίας των κληρονόμων Μιλτ. Αξελού στη γωνία των οδών Σταδίου και Σανταρόζα. Δυο χρόνια αργότερα αποφασίστηκε η οικοδόμηση ιδιόκτητου μεγάρου και αγοράστηκε οικόπεδο ιδιοκτησίας Α. Συγγρού στη γωνία των οδών Ομήρου και Πανεπιστημίου. Τα σχέδια του νέου κτιρίου εκπόνησε δωρεάν ο αρχιτέκτων Ιω. Αξελός και το μέγαρο της Εταιρείας ήταν έτοιμο στα τέλη του 1899. Στόιχισε συνολικά (γήπεδο και κτίριο) 259.863 δραχμές. Η πρώτη συνέλευση των εταίρων σ' αυτό έγινε στις 30 Ιανουαρίου 1900. Το κτίριο κατεδαφίστηκε το 1952.

Υποτροφίες και υπότροφοι.

Η έλλειψη ειδικών αρχαιολόγων εμπόδιζε την ανάπτυξη των αρχαιολογικών ερευνών και μελετών στην Ελλάδα. Σε παλαιότερες περιόδους είχαν σταλεί με έξοδα του κράτους λίγοι υπότροφοι στη Γερμανία για σπουδή της φιλολογίας ή της αρχαιολογίας. Ο Π. Ευστρατιάδης, ο Π. Καββαδίας και ο Αντ. Οικονόμου είχαν σπουδάσει στη Γερμανία με κρατική υποτροφία, ενώ άλλοι, όπως ο Δ. Φίλιος, με δικά τους έξοδα.

Πρώτος υπότροφος της Εταιρείας, το 1899, ήταν ο Απ. Αρβανιτόπουλος έπειτα από αίτησή του. Ακολουθούν, με διαγωνισμό το 1901, ο Ν. Παπαδάκης και ο Κ. Ρωμαίος, ενώ στέλλονται για επίσκεψη των μουσείων της Ιταλίας, το 1902 ο Β. Λεονάρδος, ο Π. Καστριώτης και ο Π. Καββαδίας. Νέος διαγωνισμός έγινε το 1902

και πέτυχαν ο Γ. Καρβελάς και ο Ν. Κυπαρίσσης, και τρίτος το 1903 με επιτυχόντες τον Γ. Οικονόμο και τον Ευστράτιο Πελεκίδη.

Παρά τις υποχρεώσεις των υποτρόφων να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους μετά την επιστροφή τους για ορισμένο χρονικό διάστημα, οι συνθήκες της εποχής δεν επέτρεπαν τον άμεσο διορισμό τους. Μόλις το 1909 διορίζεται στη Σπάρτη ο Κ. Ρωμαίος (έως τότε καθηγητής στο Βαρβάκειο) και στην Αθήνα ως βοηθός του Καβαδαΐα στις ανασκαφές της Αγοράς ο Γ. Οικονόμος.

Έφοροι και επιμελητές.

Οι επιστημονικοί υπάλληλοι της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και της Εταιρείας ονομάζονταν *έφοροι* και ο προϊστάμενος της Υπηρεσίας *γενικός έφορος*. Η ονομασία υποδήλωνε την ιδιότητα που είχαν και όχι βαθμό γιατί οι κρατικοί υπάλληλοι είχαν τους βαθμούς της υπαλληλικής ιεραρχίας.

Με τον Οργανισμό του 1894 η Εταιρεία απέκτησε τη δυνατότητα προσλήψεως τριών εφόρων, των δύο αρχαιολόγων και του τρίτου αρχιτέκτονα. Πρώτος προσελήφθη ο αρχιτέκτων Αλέξ. Λυκάκης, το 1895, ενώ τις δύο θέσεις των αρχαιολόγων κατείχαν ο Κ. Κουρουγιώτης και ο Γ. Σωτηριάδης.

Με την οικοδόμηση πολλών νέων μουσείων χρειάστηκαν και αντίστοιχοι υπάλληλοι για την εποπτεία τους. Για τη θεραπεία της ανάγκης αυτής δημιουργήθηκε ο θεσμός των επιμελητών (τον τίτλο πρώτος είχε ο Αθ. Κουμανούδης), αρχαιολογικών υπαλλήλων κατωτέρων των εφόρων και με περιορισμένες δικαιοδοσίες, των οποίων την πρόσληψη με διαγωνισμό και τη μισθοδοσία από την Εταιρεία έκανε δυνατή προσθήκη στον οργανισμό το 1907. Οι επιμελητές ήταν α΄ και β΄ τάξεως και η πρόσληψή τους γινόταν με διαγωνισμό. Πρώτος πέτυχε ως επιμελητής α΄ τάξεως το 1908 ο Δ. Ευαγγελίδης. Την επόμενη χρονιά έγινε νέος διαγωνισμός και πέτυχαν ο Ιω. Σπιτάδης (α΄ τάξεως) και οι Χρ. Γιαμαλίδης, Θεμ. Καραχάλιος, Δημοσθ. Λώλος και Δημ. Πίππας (β΄ τάξεως).

Το πρώτο διεθνές αρχαιολογικό συνέδριο.

Με πρωτοβουλία του Υπουργείου συγκλήθηκε το 1905 το πρώτο διεθνές αρχαιολογικό συνέδριο (το δωδέκατο συγκλήθηκε πάλι στην Αθήνα το 1984), του οποίου με ειδικό ΒΔ τη χρηματοδότηση ανέλαβε η Εταιρεία, που διέθεσε και το μέγαρό της για τις ανάγκες του και έκανε και τη δημοσίευση των Πρακτικών του.

Το λαχείο.

Κατά την περίοδο τούτη η απόδοση του λαχείου φθάνει στο ανώτερο σημείο και μετά από κάποια στασιμότητα αρχίζει η πτώση, που οφείλεται στη συγχώνευσή του με το λαχείο του στόλου.

Με το ΒΔ της 18 Μαρτ. 1895 καταργήθηκαν τα ισχύοντα και επιτράπηκε στην Εταιρεία η σύσταση διαρκούς λαχείου υπέρ των αρχαιοτήτων με δικαίωμα εκδόσεως ετησίως 150.000 γραμματίων των δύο δραχμών και υποχρέωση να διαθέτει ως κέρδη 100.000 και να καλύπτει τα έξοδα του λαχείου. Για τη χρηματοδότηση της αναστήλωσης του Παρθενώνος αυξάνεται το 1896 ο αριθμός των λαχών σε 225.000, που το 1901 γίνεται 300.000 για την κάλυψη εξόδων εκτάκτων αρχαιολογικών έργων. Το 1904 τα γραμμάτια γίνονται 600.000 της μιάς δραχμής. Ήδη όμως το 1904 είχε ιδρυθεί το λαχείο του στόλου και οι πωλήσεις του λαχείου της Εταιρείας είχαν πέσει αισθητά. Έτσι με πρόταση της Εταιρείας η κυβέρνηση συγχωνεύει τα δύο λαχεία σε ένα και χορηγεί στην Εταιρεία ετησίως το ποσό των 300.000. Το λαχείο ονομάζεται τώρα «Λαχείον υπέρ του Εθνικού Στόλου και των Αρχαιοτήτων της Ελλάδος».

Τα μουσεία.

Η αύξηση των πόρων της Εταιρείας από το λαχείο και η συνακόλουθη ολοένα και μεγαλύτερη εξάρτηση από το κράτος την αναγκάζει να αναλαμβάνει διαρκώς και νέες

υποχρεώσεις που ανήκουν περισσότερο στην κρατική δραστηριότητα, όπως η οικοδόμηση μουσείων.

Τα παλαιότερα χρόνια τα αρχαία στις επαρχίες φυλάγονταν σε πρόχειρες αποθήκες, σε σχολεία, σε δημοτικά και κοινοτικά καταστήματα. Η αύξηση των ανασκαφών και ο πολλαπλασιασμός των αρχαίων επιβάλλει την οικοδόμηση μουσείων, πολλά από τα οποία εξακολουθούν και σήμερα να προσφέρουν πολύτιμες υπηρεσίες, όπως τα Μουσεία Χαλκίδας, Επιδαύρου, Μυκόνου, Χαιρώνειας, Λυκόσουρας, Σπάρτης, Τεγέας. Πολλά άλλα μουσεία, αφού λειτούργησαν επί πολλές δεκαετίες, αντικαταστάθηκαν με μεγαλύτερα.

Το Συμβούλιο.

Το Συμβούλιο για το 1895 συγκροτήθηκε, έπειτα από τις αλληπάλληλες παραιτήσεις και επαναληπτικές αρχαιρεσίες, ως εξής: Δημοσθ. Τσιβανόπουλος πρόεδρος, Γ. Νικολαΐδης αντιπρόεδρος, Π. Καββαδίας γραμματέας, Αντ. Οικονόμου, Σταύρος Ανδρόπουλος, Γ. Τυπάλδος Κοζάκης, Κ. Μυλωνάς, Π. Παπαναστασίου, Δ. Μακκάς, Γ. Μιστριώτης, Β. Λάκων, Π. Καρολίδης μέλη. Τον επόμενο χρόνο με τροποποίηση του οργανισμού (ΒΔ της 9 Μαΐου 1895) η θητεία του Συμβουλίου γίνεται τριετής και στις αρχαιρεσίες της 4 Φεβρουαρίου 1896 εκλέγεται για το διάστημα 1896-1898 το ίδιο Συμβούλιο με μόνη διαφορά την είσοδο του Σπ. Βάση σ' αυτό αντί του Κ. Μυλωνά. Λίγους μήνες αργότερα με τις νέες τροποποιήσεις του οργανισμού (ΒΔ της 20 Απρ. 1896) το Συμβούλιο γίνεται δεκαπενταμελές και έχει ως μόνιμο τακτικό πρόεδρο τον διάδοχο Κωνσταντίνο. Νέοι επί πλέον σύμβουλοι γίνονται οι Όθων Λύδερς και Θ. Παπαδημητρακόπουλος. Με νέα τροποποίηση που ενέκρινε η γενική συνέλευση της 27 Οκτωβρίου 1896 και με δικαιολογητικό την αύξηση του αριθμού των αρχαιολόγων στο Συμβούλιο, γίνεται τούτο δεκαεπταμελές. Από τα μέλη αυτά η συνέλευση θα εξέλεγε τα 13 και το Συμβούλιο τα 4 που έπρεπε να είναι αρχαιολόγοι. Στις 10 Νοεμβρίου 1896 εκλέχτηκε νέο Συμβούλιο για την τριετία 1897/99 (του προηγούμενου η θητεία έληξε αναγκαστικά ενωρίτερα), το οποίο περιελάμβανε τα μέλη του προηγούμενου, εκτός από τον Παπαδημητρακόπουλο και τον Παπαναστασίου και νέα μέλη τον Δημ. Θεοφανόπουλο και τους αρχαιολόγους Αντ. Οικονόμου, Χρ. Τσουντα, Β. Στάη και Α. Σκιά.

Οι συνεχείς τροποποιήσεις της συγκρότησης του Συμβουλίου και κυρίως η ανάθεση της προεδρίας στον διάδοχο προκάλεσαν πολλές και μεγάλες αντιδράσεις στον τύπο. Οι αντίθετοι στη μεταβολή την ονόμασαν πραξικόπημα, πρόβλεψαν δυσάρεστες εξελίξεις στο μέλλον και κάκισαν την ανάμιξη του διαδόχου στις προσωπικές υποθέσεις εκείνων που διηύθουναν τα της Εταιρείας, δηλαδή του Δ. Τσιβανόπουλου και του Π. Καββαδία. Κατά την ψηφοφορία της 10 Μαρτίου 1896 ψήφισαν 78 εταίροι, οι 62 υπέρ της προεδρίας του διαδόχου οι 16 κατά, μεταξύ των οποίων οι αρχαιολόγοι Π. Καστριώτης, Β. Λεονάρδος, Β. Στάης, Δ. Σταυρόπουλλος και Χρ. Τσουντας. Συζητήσεις για το θέμα αυτό έγιναν και στη Βουλή χωρίς ανασταλτικό για την τροποποίηση αποτέλεσμα. Τούτο δείχνει πως ο διάδοχος είχε πεισθεί πως το νέο αξίωμά του άξιζε τη φθορά που θα του προκαλούσαν οι συζητήσεις και τα δυσμενή σχόλια των εφημερίδων. Ευθύς μετά την έκδοση του ΒΔ της 29 Απρ. 1896 ο διάδοχος μεταβίβασε τις αρμοδιότητες του προέδρου στον αντιπρόεδρο εκτός από την υπογραφή των διπλωμάτων των εταίρων.

Το Συμβούλιο της τριετίας 1900/02 έχει τέσσερα νέα μέλη, τους Γ. Γιαννούλη, Β. Λεονάρδο, Γ. Παπαβασιλείου και Γ. Στρέιτ αντί των Δ. Θεοφανόπουλου, Αντ. Οικονόμου, Γ. Τυπάλδου Κοζάκη και Β. Λάκωνος. Σχεδόν αμετάβλητο έμεινε κατά την τριετία 1902/05 με νέο μέλος τον Ν. Καζάζη αντί του Β. Γιαννούλη. Κατά την τριετία 1906/09 νέα μέλη είναι ο Δ. Θεοφανόπουλος, Εμμ. Λυκούδης και Κλων Στέφανος αντί των Ν. Καζάζη, Α. Ρωμάνου και Γ. Στρέιτ.

Τα γεγονότα του 1909.

Η πολύχρονη παραμονή του Π. Καββαδία στο αξίωμα του γενικού εφόρου (1885-1909), η αδιάκοπη θητεία του ως γραμματέως της Εταιρείας (1895-1909), η κατοχή

άλλων θέσεων και η συμμετοχή σε συλλογικά όργανα είχαν δημιουργήσει αντιπάθειες για το πρόσωπό του που άρχισαν να εκδηλώνονται πολύ ενωρίς, ήδη από το 1885. Τούτο οφειλόταν όμως κυρίως στον αυταρχικό χαρακτήρα του και στην τάση αυθαιρεσίας που τον διέκρινε. Φαίνεται ότι το σύνολο σχεδόν των εφόρων Αρχαιοτήτων και πολλοί πανεπιστημιακοί με ευχαρίστηση θα έβλεπαν τον παραμερισμό του. Κύριος αντίπαλός του που δεν παρέλειπε να εκφράζει δημοσία τη γνώμη του γι' αυτόν ήταν ο διευθυντής του Νομισματικού Μουσείου Ιω. Σβορώνος, ο οποίος το 1895 είχε διαγραφεί από τα μητρώα των εταίρων γιατί εκφράστηκε προσβλητικά για τον Καββαδία στη γενική συνέλευση της 23 Ιουλίου. Μήνυση του Καββαδία για την προσβολή είχε ως αποτέλεσμα ολιγοήμερη φυλάκιση του Σβορώνου, του οποίου την παραίτηση αρνήθηκε ο υπουργός Δ. Πετριδης να δεχθεί. Η μονοκρατορία του Καββαδία είχε δημιουργήσει ασφυκτικές συνθήκες για τους Έλληνες εφόρους, όπως τουλάχιστον προκύπτει από τις ανακοινώσεις τους στον τύπο και τις ενέργειές τους. Για τη θεραπεία του κακού κατέφυγαν, κυρίως μέσω του Σβορώνου, στους κύκλους της επανάστασης του Γουδί, της 15 Αυγούστου 1909. Ο Καββαδίας γνώριζε όσα ετοιμάζονταν εναντίον του, δεν είχε όμως τη δυνατότητα να αντιδράσει. Η πρώτη ενέργεια, έπειτα από την επανάσταση του Στρατιωτικού Συνδέσμου, που πλήττει άμεσα την Εταιρεία, είναι η ψήφιση των νόμων □ΓΤΟΔ' της 10 Οκτ. και □ΓΤ□ Β' της 24 Οκτ. 1909, με τις διατάξεις των οποίων μειώθηκαν τα έσοδα της Εταιρείας από το λαχείο σε 200.000 (ήταν 300.000) και υποχρεωνόταν η Εταιρεία να αναλάβει την κάλυψη δαπανών που αφορούσαν την Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Η κρίση όμως, που σοβούσε τόσα χρόνια, εκδηλώθηκε στον τύπο με το κύριο άρθρο της εφημερίδας *Χρόνος*, επίσημου οργάνου της επανάστασης, της 9 Νοεμβρίου 1909. Με τίτλο "*Ανάγκη ειλικρινείας*" το άρθρο, βασιζόμενο σε στοιχεία του Σβορώνου, σφυροκοπούσε αμείλικτα τον Καββαδία αναμειγνύοντας στις πολλές αλήθειες και κάποιες υπερβολές, ακόμη και ανακρίβειες. Με την επίθεσή της εναντίον του Καββαδία η εφημερίδα δηλώνει ότι το άρθρο της αυτό αποτελεί την αφετηρία του «εκκαθαριστικού και εξυγιαντικού έργου» τού τόπου εκ μέρους της «15 Αυγούστου», δηλαδή της επανάστασης. Η εξέλιξη υπήρξε ραγδαία. Οι άλλες εφημερίδες ακολούθησαν και δεν υπήρξε κανείς να υπερασπιστεί τον Καββαδία και τον Τσιβανόπουλο (δέχτηκε και αυτός επιθέσεις) εκτός από τους ίδιους, που προσπάθησαν να αντικρούσουν τις κατηγορίες για κακή και ιδιοτελή διαχείριση των πραγμάτων της Εταιρείας.

Την επομένη της δημοσίευσης του άρθρου του «Χρόνου» ο Καββαδίας ζητάει «δακρύων» (από το Συμβούλιο) την άδεια να αποχωρήσει «επί τινα χρόνον» από τη θέση του γραμματέως. Το αίτημά του γίνεται δεκτό και ορίζεται προσωρινός γραμματεύς ο Γ. Παπαβασιλείου, ο οποίος όμως στις 18 Νοεμβρίου, έπειτα από σχόλια του τύπου, παραιτείται και αντικαθίσταται, προσωρινά πάντοτε, από τον Χρ. Τσουντα. Ο Καββαδίας στις ημέρες που μεσολάβησαν «εφυγαδεύετο εκτός της Ελλάδος» (πήγε στη Βιέννη) με εντολή του Στρατιωτικού Συνδέσμου «ως επικίνδυνος αντιδραστικός» και με τη συνοδεία ως τον Πειραιά υπαξιωματικού.

Στις 11 Νοεμβρίου υποβάλλει παραίτηση για λόγους υγείας ο β' αντιπρόεδρος Ό. Λύδερς και τη θέση του καταλαμβάνει ο Γ. Μιστριώτης. Τη θέση του Μιστριώτη παίρνει ο Ν. Πολίτης. Στις 18 Νοεμβρίου παραιτείται ο Μακκάς και στις 27 του ίδιου μήνα ο α' αντιπρόεδρος Τσιβανόπουλος, ο οποίος μάλιστα επιμένει στην παραίτησή του και μετά την άρνηση της έκτακτης συνέλευσης της 26 Νοεμβρίου 1909 να τη δεχθεί. Άλλη έκτακτη συνέλευση, της 10 Δεκεμβρίου 1909, δέχεται την παραίτησή του και τον ονομάζει επίτιμο αντιπρόεδρο, ενώ τη θέση του καταλαμβάνει ο Γ. Μιστριώτης. Η επόμενη παραίτηση είναι του Β. Στάη. Τις κενές θέσεις που δημιουργήθηκαν στο Συμβούλιο κατέλαβαν στις 12 Δεκεμβρίου 1909 ο Π. Καστριώτης, ο Κ. Κουρουγιώτης και ο Αθ. Γεωργιάδης, ενώ τρεις μέρες αργότερα ορίστηκε από το Συμβούλιο ο Χρ. Τσουντας ως οριστικός γραμματεύς.

Έτσι έληξε η πρώτη γραμματεία του Παναγιώτη Καββαδία, ανθρώπου με πολλές ικανότητες, ο οποίος είχε δημιουργήσει εξ αιτίας των μεγάλων του φιλοδοξιών

και του αυταρχισμού του έντονες αντιπάθειες. Το διάστημα της αποχής του όμως από τη διοίκηση της Εταιρείας δεν θα είναι μεγάλο, γιατί δύο χρόνια αργότερα θα γίνει πάλι γραμματεύς της Εταιρείας.